

Samfundsøkonomiske konsekvenser af at øge erhvervsdeltagelsen til højeste historiske niveau¹

21. maj 2019

1. Indledning

Der fortages en analyse af de samfundsøkonomiske konsekvenser af at øge erhvervsdeltagelsen i forhold til det vurderede strukturelle niveau i 2016, som arbejdsstyrkefremskrivningen i DREAMs grundforløb baseres på.

Papiret indeholder en beskrivelse af tre alternative scenarier. I eksperiment 1 øges erhvervsfrekvensen for givne demografiske karakteristika til den maksimale erhvervsfrekvens observeret i perioden 2000-2016.

Af tre grunde kan det være problematisk at øge erhvervsdeltagelsen for alle grupper til det højeste niveau observeret siden årtusindeskiftet: (i) Højkonjunktoren op til 2008 gav anledning til beskæftigelsesfrekvenser, der for visse grupper næppe kan realiseres udenfor en kraftig højkonjunktur. (ii) En betydeligt større andel af en ungdomsårgang tager i dag en uddannelse, hvilket har medført, at gruppen af ufaglærte er blevet mindre og mere selekteret. Som følge heraf er det tvivlsomt, om gruppen kan opnå samme erhvervsdeltagelse som tidligere observeret. (iii) De unges erhvervsdeltagelse er faldet i takt med, at flere tager en uddannelse, hvorfor det ikke nødvendigvis er ønskværdigt, at de unges beskæftigelse kommer op på det niveau, det har været tidligere. På baggrund af disse tre argumenter dannes eksperiment 2, hvor erhvervsfrekvensen for ufaglærte og for de 16-29 årige fastholdes på 2016-niveau, mens erhvervsfrekvensen for øvrige grupper øges til den maksimale andel observeret i perioden 2000-2004 eller 2009-2016.

I eksperiment 3 øges erhvervsfrekvensen for indvandrere og efterkommer således, at disse herkomstgrupper opnår samme erhvervsdeltagelse som personer af dansk herkomst (nogle gange kaldet fuld integration).

Øget erhvervsdeltagelse vil naturligt påvirke arbejdsstyrken positivt. I eksperiment 1 vurderes arbejdsstyrken at stige med cirka 8 procent i 2020 i forhold til grundforløbet. I eksperiment 2 og 3 er de tilsvarende tal 2 henholdsvis 1,3 procent. Over tid øges stigningen i arbejdsstyrken i forhold til grundforløbet, idet øget tilbagetrækningsalder medfører, at der fremadrettet er flere alderstrin, hvor erhvervsdeltagelsen øges. I forløbet med fuld integration øges effekten mere over tid, end det er tilfældet i de to øvrige forløb. Dette skyldes, at indvandrere og efterkommere udgør en stigende andel af den samlede befolkning fremadrettet.

Den samlede virkning af eksperimenterne på de offentlige finanser er opsummeret i Tabel 6.1. Tabellen indeholder den finanspolitiske holdbarhedsindikator i DREAMs langsigtede økonomiske fremskrivning 2018 (kaldet grundforløbet) og i de tre eksperimenter. Hvis holdbarhedsindikatoren er nul, betyder det, at den langsigtede finanspolitik er holdbar. Holdbarhedsindikatoren er i grundforløbet positiv. DREAM vurderer altså i grundforløbet, at den danske finanspolitik er overholdbar. I eksperimenterne forbedres holdbarhedsindikatoren betragteligt.

¹ Beregningen er bestilt af ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.

Tabel 1.1. Oversigt over notatets hovedresultater.

	Holdbarhedsindikator		Ændring ift. grundforløb	
	Procent af BNP	Årligt beløb	Procent af BNP	Årligt beløb
DREAM grundforløb	1,3	28,4 mia. kr.	-	-
Eksperiment 1	3,2	71,5 mia. kr.	1,9	43,1 mia. kr.
Eksperiment 2	2,3	50,0 mia. kr.	1,0	21,6 mia. kr.
Eksperiment 3	2,0	44,4 mia. kr.	0,7	16,0 mia. kr.

Anm.: Grundforløbet er DREAMs langsigtede økonomiske fremskrivning 2018. Det årlige beløb angiver holdbarhedsindikatoren omregnet til en permanent årlig ændring i den primære saldo opgjort i 2018-niveau. Foreløbigt BNP for 2018 er 2.218,3 mia. kr. (løbende priser).

Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger på den makroøkonomiske model DREAM.

I grundforløbet er den finanspolitiske holdbarhedsindikator lig 1,3 procent af BNP, hvilket svarer til et permanent årligt budgetoverskud på 28,4 mia. kr. (2018-niveau). En holdbarhed på 1,3 betyder, at den offentlige sektor årligt har et råderum svarende til 28,4 mia. kr., som den kan bruge uden, at de fremtidige udgifter overstiger de fremtidige indtægter.

I eksperiment 1 vurderes holdbarhedsindikatoren at blive forbedret med 1,9 procent af BNP som følge af øget erhvervsdeltagelse i forhold til grundforløbet. Dette svarer til, at det primære budget i forhold til grundforløbet bliver forbedret med 43,1 mia. kr. årligt (2018-niveau). I eksperiment 2 (og 3) er de tilsvarende tal 1,0 (0,7) procent af BNP svarende til en varig forbedring på 21,6 (16,0) mia. kr.

Papiret er organiseret som følger: I det følgende afsnit beskrives beregningernes tekniske grundlag. De tre eksperimenter sættes i forhold til DREAMs grundforløb, hvis hovedresultater beskrives i afsnit 8. Eksperimenterne implementering samt effekt på arbejdsstyrken beskrives i afsnit 9, mens de samfundsøkonomiske effekter af eksperimenterne beskrives i afsnit 10.

2. Tekniske forudsætninger for beregningerne

Den makroøkonomiske model DREAM er en langsigtet ligevægts-strukturmodel, der har som hovedformål at analysere den langsigtede finanspolitiske holdbarhed, og politikændringers konsekvenser for denne. Når DREAM-modellen bruges til at analysere effekter af ændringer i den økonomiske politik, er det dermed de langsigtede strukturelle ændringer, der analyseres, hvorimod kortsigtede og konjunkturafhængige effekter ikke medtages i analysen. Den nærværende DREAM-model er kalibreret via nationalregnskabet fra 2014, hvor nationalregnskabet inden kalibreringen er blevet rensset for konjunkturafhængige effekter. Den økonomiske krise er indarbejdet i modellen via Finansministeriets fremskrivning til 2025 ved at tillade, at en række af modellens parametre, der beskriver modellens økonomiske struktur og agenternes adfærd, må afvige fra deres strukturelle niveau. Fra 2025 tilpasses parametrene gradvist til DREAMs strukturelle niveauer.

DREAMs grundforløb bygger på den nyeste udgave af DREAM modellen, se DREAM (2019)². Denne bygger på Finansministeriets mellemfristede fremskrivning til 2025 fra august 2018, se Finansministeriet (2018)³. Grundforløbet medtager dermed alt politik, der var vedtaget i august

² DREAM (2019): *Langsigtet økonomisk fremskrivning 2018*. København.

³ Finansministeriet (2018): *Opdateret 2025-forløb – Grundlag for udgiftslofter 2022*. København.

2018. Det offentlige forbrug tilpasses afsatte midler til offentligt forbrug samt reserve til øvrige prioriteringer.

Eksperimenterne med øget erhvervsdeltagelse afvikles som et stød til økonomien fra og med år 2020, hvor udgangspunktet er DREAMs grundforløb. Grundforløbet beskrives nærmere i det følgende afsnit 8.

3. Grundforløbet

Grundforløbet beskrives nedenfor med hovedvægt på den makroøkonomiske udvikling (afsnit 8.1) og udviklingen i de offentlige finanser (afsnit 8.2). Grundforløbet er identisk med DREAMs grundforløb, som er beskrevet nærmere i DREAM (2019).

3.1. Makroøkonomisk udvikling

I Tabel 8.1 ses vækstregnskabet for grundforløbet, som dekomponerer væksten i BNP i faste priser. Det ses, at vækstraten forventes at være svagt stigende frem til 2045. Derefter forventes væksten at stabilisere sig omkring 2 procent.

I tabellen ses det, at den underliggende trendvækst giver et konstant bidrag på 1,5 procent. Den konjunkturbetingende produktivitet (i tabellen indgår denne under "demografiske effekter") trækker dog den anden vej i perioden mellem 2018 og 2025.

Det samlede arbejdsomfang målt ved antal arbejdstimer er konstant stigende i hele fremskrivningen. Stigningen er dog knap så kraftig fra 2025 til 2045, hvilket blandt andet hænger sammen med den aldrende befolkning. Endelig skal det bemærkes, at Tabel 8.1 beskriver væksten i Danmarks samlede BNP i faste priser. BNP-væksten per indbygger er lavere, da der er en konstant befolkningsvækst i fremskrivningen. Væksten i BNP per indbygger kan udregnes ved, at man trækker væksten i befolkningen fra væksten i BNP i faste priser. Dermed bliver den gennemsnitlige årlige vækst i real BNP per indbygger på 1,1 procent i perioden 2018 til 2025.

Tabel 3.1. Vækstregnskab for DREAMs grundforløb, gennemsnitlige årlige vækstrater i procent.

	2018-25	2025-35	2035-45	2045-55	2055-65
BNP i faste priser	1,58	1,76	1,80	2,03	2,02
- Timeproduktivitet	1,03	1,43	1,46	1,47	1,53
- Teknologiske fremskridt	1,50	1,50	1,50	1,50	1,50
- Faktortilpasning	-0,13	-0,13	-0,06	-0,05	-0,02
- Demografiske effekter*	-0,33	0,06	0,03	0,02	0,05
- Samlet antal arbejdstimer	0,54	0,32	0,33	0,55	0,48
- Gennemsnitlig arbejdstid	-0,01	0,07	-0,03	0,04	0,06
- Beskæftigelse	0,55	0,25	0,36	0,51	0,43
- <i>Beskæftigelsesandel</i>	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00
- <i>Arbejdsstyrken</i>	0,54	0,25	0,36	0,51	0,42
- <i>Erhvervsfrekvens</i>	-0,03	0,08	-0,03	0,01	0,03
- <i>Forsørgelsesandel</i>	0,09	-0,20	0,16	0,28	0,11
- Samlet befolkning	0,48	0,37	0,23	0,23	0,29

Anm.: * I perioden frem til 2025 påvirkes denne variable ligeledes af konjunkturtilpasningen.

Kilde: Egne beregninger på den makroøkonomiske model DREAM.

I Tabel 8.2 ses, hvorledes en række makroøkonomiske variable udvikler sig relativt til BNP i DREAMs grundforløb. Det private forbrug forventes at stige frem mod 2025 som andel af BNP,

hvorefter det stabiliseres. Det offentlige forbrug forventes at udgøre omtrent den samme andel af BNP frem til 2030, hvorefter det individuelle offentlige forbrug forventes at stige, hvilket skyldes alderssammensætningen i befolkningen, samt at der i DREAMs grundforløb antages en mer-vækst i sundhedsudgifter og ældreomsorg frem mod 2045. Investeringerne forventes at vokse relativt til BNP frem mod 2025, hvorefter de stabiliseres. Nettoeksporten forventes at være svagt faldende, hvilket skyldes sammensætningen af de andre komponenter.

Beskæftigelsen stiger, hvilket skyldes stigningen i den samlede arbejdsstyrke. Beskæftigelsen stiger både i den private og den offentlige sektor. Stigningen i den offentlige sektor skyldes, at det reale offentlige forbrug stiger i DREAMs grundforløb, hvorved den offentlige sektor har brug for mere arbejdskraft. Nettoledigheden forventes at ligge konstant omkring de 3 procent af arbejdsstyrken.

Tabel 3.2. Makroøkonomiske variable for DREAMs grundforløb.

	2017	2025	2030	2040	2050
Procent af BNP					
Privat forbrug	47,0	50,2	50,6	51,3	51,2
Offentligt forbrug	25,0	24,7	25,3	26,3	26,5
- Individuelt offentligt forbrug	17,8	17,8	18,4	19,4	19,6
- Kollektivt offentligt forbrug	7,2	6,9	6,9	6,9	6,9
Nettoeksport	6,9	1,6	1,4	0,1	0,0
- Eksport	43,7	37,9	38,2	37,3	37,6
- Import	36,8	36,3	36,8	37,2	37,5
Investeringer	21,2	23,4	22,7	22,3	22,3
- Private investeringer	17,8	19,9	19,0	18,3	18,3
- Offentlige investeringer	3,5	3,5	3,7	4,0	4,0
1.000 personer					
Beskæftigelse	2.728	2.863	2.913	2.981	3.119
- Private sektorer	1.913	2.006	2.030	2.054	2.145
- Offentlige sektor	815	857	884	927	973
Procent af arbejdsstyrken					
Arbejdsløshed	3,2	2,9	2,9	2,9	3,0

Kilde: Egne beregninger på den makroøkonomiske model DREAM.

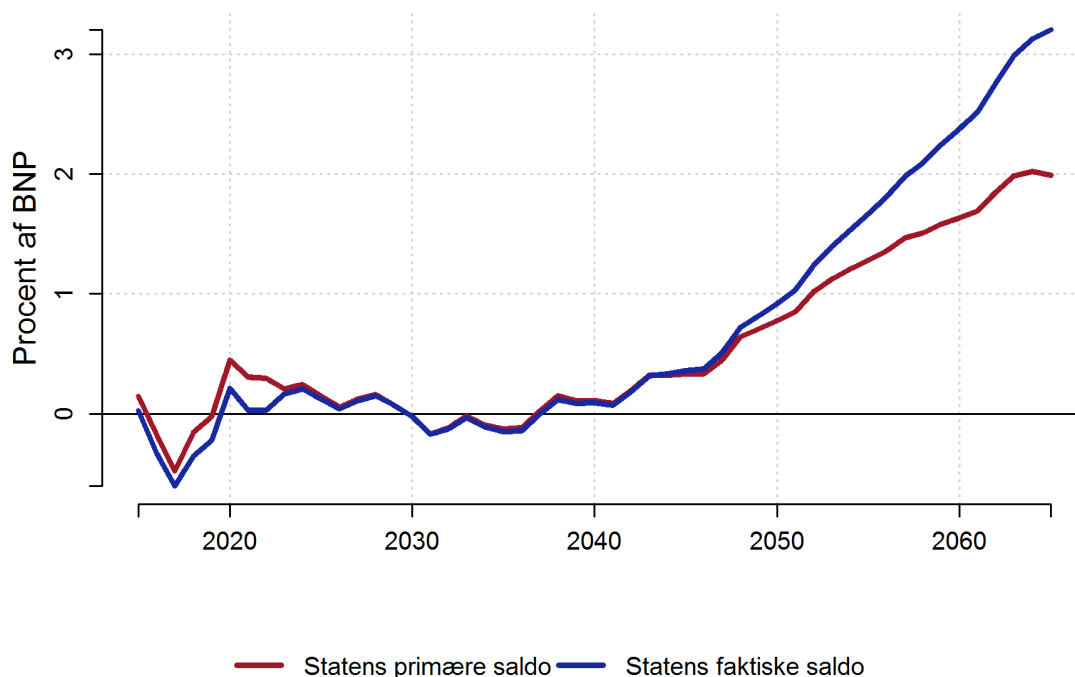
3.2. Finanspolitisk udvikling

Finanspolitikken vurderes til at være overholdbar i DREAMs grundforløb med en holdbarhedsindikator på omkring 1,3 procent af BNP⁴. Finanspolitikken er hovedsageligt overholdbar pga. væsentlige overskud, som kommer efter 2040 og frem. Udviklingen i statens primære og faktiske saldo kan ses i Figur 8.1. Fra 2025 og frem kan de to saldi betragtes som strukturelle.

Der henvises til DREAM (2019) for en nærmere beskrivelse af den forventede fremadrettede udvikling i statens enkelte indtægts- og udgiftsposter.

⁴ Holdbarhedsindikatoren beskrives nærmere i DREAM (2019): *Langsigtet økonomisk fremskrivning 2018*. København.

Figur 3.1. Statens primære og strukturelle saldo i DREAMs grundforløb.

Kilde: Egne beregninger på den makroøkonomiske model DREAM.

4. Effekt på arbejdsstyrken af at øge erhvervsdeltagelsen

Effekten på arbejdsstyrken af øget erhvervsdeltagelse bestemmes med udgangspunkt i DREAMs socioøkonomiske fremskrivning 2018. Her fremskrives arbejdsstyrkens størrelse til slutningen af det igangværende århundrede. Fremskrivningen følger grundlæggende samme metode som beskrevet i Zangenberg Hansen (2016)⁵. Opdateringer i modellen består hovedsageligt i, at nyeste data for befolkningsudvikling, uddannelsesniveau og arbejdsmarkedstilknytning anvendes. Desuden er der i den anvendte model og implementeret arbejdsmarkedspolitik vedtaget efter 2016.

Som tidligere beskrevet køres tre eksperimenter, hvor erhvervsfrekvensen for forskellige grupper øges: (1) Erhvervsfrekvensen øges for givne demografiske karakteristika til den maksimale erhvervsfrekvens observeret i perioden 2000-2016, (2) Erhvervsfrekvensen for ufaglærte og for de 16-29 årige fastholdes på 2016-niveau, mens erhvervsfrekvensen for øvrige grupper øges til den maksimale andel observeret i perioden 2000-2004 eller 2009-2016 samt (3) Erhvervsfrekvensen for indvandrere og efterkommer øges, så disse herkomstgrupper opnår samme erhvervsdeltagelse som personer af dansk herkomst.

Erhvervsfrekvensen korrigeres ud fra korrektionsfaktorer leveret af ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed. Korrektionsmetoden forklares i afsnit 9.1. Herefter beskrives effekten på arbejdsstyrken i afsnit 4.2. Som følge af korrektionen af forskellige grupper gennemsnitlige erhvervsfrekvens sker en korrektion af gruppens gennemsnitlige produktivitet, der følger af, at det gennemsnitlige uddannelsesniveau i gruppen ændres. Korrektionsmetoden af produktivitet begrundes i afsnit 4.3.

⁵ Zangenberg Hansen, Jonas (2016): *Fremskrivning af befolkningens arbejdsmarkedstilknytning – Socioøkonomisk fremskrivning 2016*. København.

4.1. Korrektion af erhvervsfrekvens

I DREAMs socioøkonomiske fremskrivning afhænger erhvervsdeltagelsen af alder (1-årige alderstrin fra 0 år og opefter), køn, herkomst (fem grupper) og højest fuldførte uddannelse (ni grupper). For hver kombination af disse karakteristika korrigeres erhvervsfrekvensen ifølge DREAMs grundforløb med en korrektionsfaktor, som er lig forholdet mellem den højeste erhvervsfrekvens observeret historisk sat i forhold til gruppens faktiske erhvervsfrekvens i 2016. Ved korrektionen øges gruppens erhvervsdeltagelse fra grundforløbets 2016-niveau til det maksimale niveau observeret historisk (relativt).

De anvendte korrektionsfaktorer er beregnet af ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed. Foruden demografiske karakteristika (køn, alder og herkomst) anvendes 73 uddannelsesgrupper, når korrektionsfaktoren dannes. For hver gruppe regnes erhvervsdeltagelsen i hvert år i perioden 2000-2016 (i eksperiment 2 fraregnet højkonjunkturen 2005-2008), og den højeste erhvervsdeltagelse indenfor perioden registreres. De 73 uddannelsesgrupper aggregeres til uddannelsesgrupperingen anvendt i DREAMs socioøkonomiske fremskrivning ved den observerede uddannelsesfordeling i 2016.

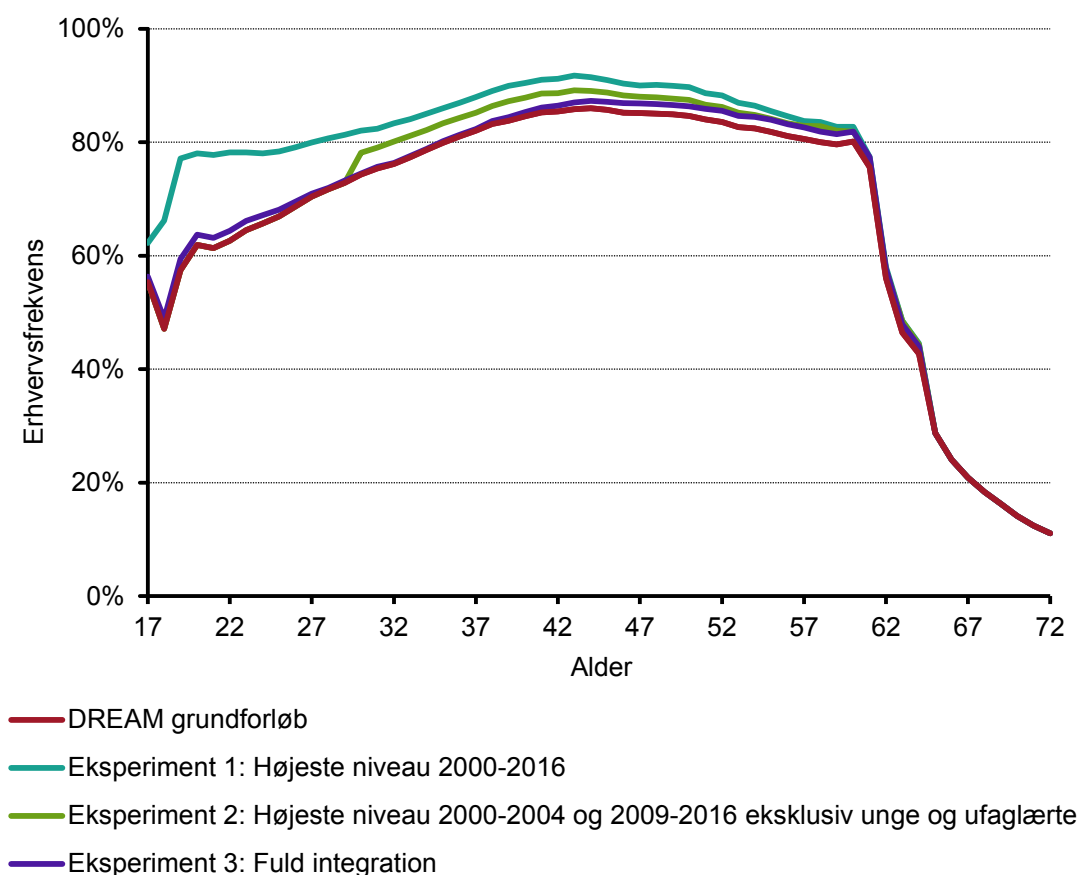
Ved eksperimentet omhandlende fuld integration (eksperiment 3) anvendes en korrektionsfaktor, som for indvandrere og efterkommere fra henholdsvis ikke-vestlige og vestlige lande beregnes som erhvervsdeltagelsen for en person af dansk herkomst sat i forhold til erhvervsfrekvensen for den betragtede herkomstgruppe.

Øges erhvervsfrekvensen for alle kombinationer af karakteristika til det højeste niveau observeret i perioden 2000-2016 (eksperiment 1), ville den gennemsnitlige erhvervsfrekvens for 17-64 årige være omkring 8 procentpoint større end den faktiske erhvervsfrekvens i 2016. Forskellen er størst for de yngre personer, mens forskellen aftager, jo nærmere en person aldersmæssigt befinder sig pensionsalderen. Det fremgår af Figur 4.1, som viser den gennemsnitlige erhvervsfrekvens efter alder i DREAMs grundforløb samt i de tre eksperimenter. Fra og med den første mulige alder, hvor det er muligt at modtage folkepension, foretages ikke korrektion af erhvervsfrekvensen.

Foretages ingen korrektion af unge under 30 år og ufaglærte ligesom erhvervsfrekvensens høje niveau under højkonjunkturen 2005-2008 ikke anvendes (eksperiment 2), vurderes den gennemsnitlige erhvervsfrekvens for 17-64 årige at blive øget med i størrelsesordenen 2 procentpoint i forhold til den faktiske erhvervsfrekvens i 2016, jf. Figur 4.1.

Antages fuld integration i den forstand, at erhvervsdeltagelsen for indvandrere og efterkommere øges til samme niveau som for personer af dansk herkomst (eksperiment 3), vurderes den gennemsnitlige erhvervsfrekvens for 17-64 at stige med cirka 1,3 procentpoint, jf. Figur 4.1.

Figur 4.1. Erhvervsfrekvens i DREAMs grundforløb samt alternativer med øget erhvervsdeltagelse.

Kilde: Egne beregninger på DREAMs socioøkonomiske fremskrivning 2018.

4.2. Effekt på arbejdsstyrken

I DREAMs grundforløb skønnes den strukturelle arbejdsstyrke at stige betydeligt i de kommende årtier, jf. Figur 4.2. I år 2020 vurderes arbejdsstyrken at bestå af 2,88 mio. personer, hvilket er knap 90.000 personer flere end i 2016, som er fremskrivningens basisår. I perioden 2020-50 ventes en stigning på yderligere knap 335.000 personer. I sidste halvdel af det igangværende århundrede vurderes arbejdsstyrken at stige med over 700.000 personer således, at den strukturelle arbejdsstyrke ved indgangen til det 22. århundrede nærmer sig 4 mio. personer.

Stigningen i arbejdsstyrken frem mod år 2100 er hovedsageligt drevet af senere tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet. De allerede vedtagne forøgelse af folkepensionsalderen vurderes således at øge arbejdsstyrken med op mod 180.000 personer på sigt. Forøges folkepensionsalderen yderligere efter 2030 skønnes arbejdsstyrken at stige med yderligere 400.000 personer ved slutningen af århundredet. Befolkningens stigende uddannelsesniveau vurderes at øge arbejdsstyrken med i størrelsesordenen 40.000-45.000 personer på sigt. Øvrige arbejdsmarkedspolitiske reformer end tilbagetrækningsreformer bidrager ligeledes positivt til arbejdsstyrken fremadrettet.

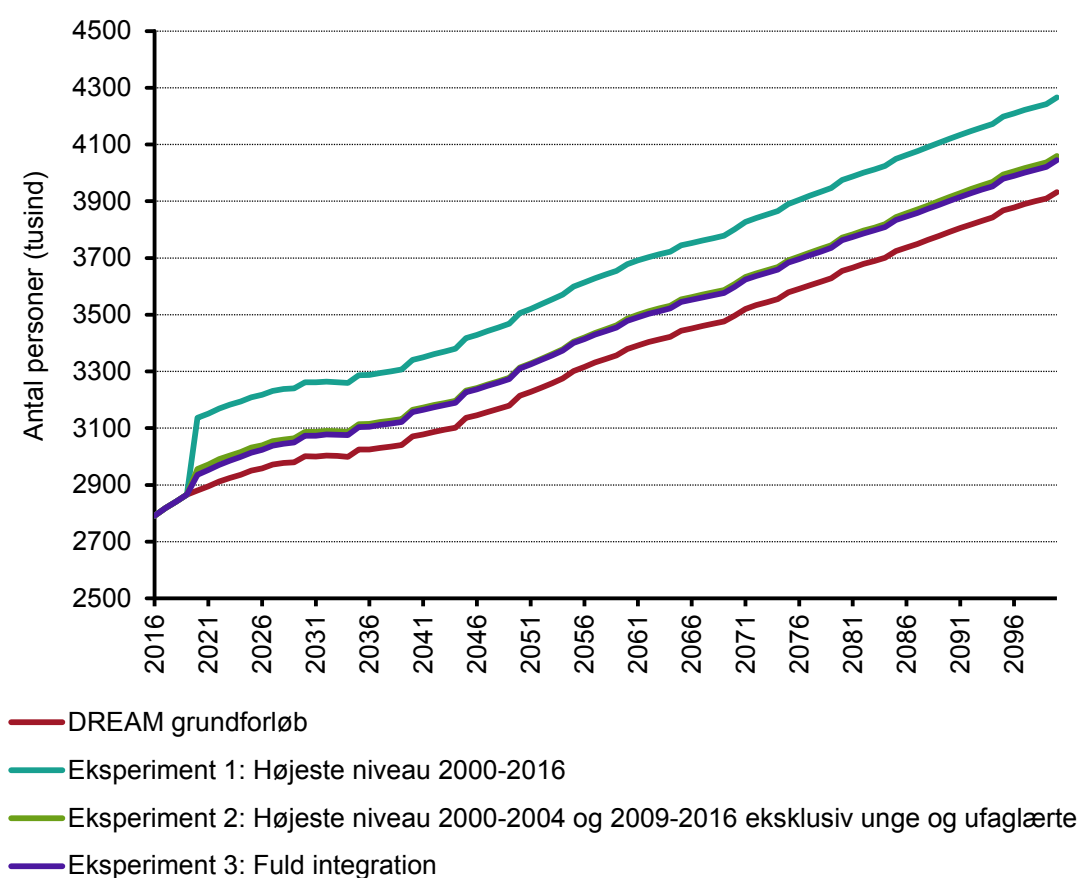
De alternative scenarier, hvor erhvervsfrekvensen øges, antages at påvirke arbejdsstyrken fra og med år 2020, der er sat som stødår i beregningerne på den makroøkonomiske model. Figur 4.2 viser ligeledes udviklingen i arbejdsstyrken i de tre alternative scenarier.

I eksperiment 1 vurderes arbejdsstyrken at stige med cirka 8 procent i forhold til DREAMs grundforløb, svarende til omkring en kvart mio. personer i 2020. Effekten er svagt stigende over tid, og i 2050 vurderes der at være 290.000 flere i arbejdsstyrken end i DREAMs grundforløb.

Den stigende tendens følger af øget tilbagetrækningsalder, som medfører, at der over tid er flere alderstrin, hvor erhvervsdeltagelsen øges.

I eksperiment 2 vurderes arbejdsstyrken at stige med cirka 75.000 personer i 2020 i forhold til grundforløbet, stigende til knap 100.000 personer i 2050. Den tilsvarende effekt i eksperiment 3 er 55.000-60.000 personer på kort til mellemlang sigt, og en stigning i forhold til grundfremskrivningen på 96.000 personer omkring år 2050. I forløbet med fuld integration øges effekten mere over tid, end det er tilfældet i de to øvrige forløb. Dette skyldes, at indvandrere og efterkommere (hvis erhvervsdeltagelse øges) udgør en stigende andel af den samlede befolkning fremadrettet.

Figur 4.2. Arbejdsstyrken i DREAMs grundforløb samt alternativer med øget erhvervsdeltagelse.

Kilde: Egne beregninger på DREAMs socioøkonomiske fremskrivning 2018.

4.3. Korrektion af produktivitet

Udover erhvervsdeltagelsen korrigeres ligeledes den gennemsnitlige produktivitet for en person af given alder, køn og herkomst.

Korrektionen følger af, at erhvervsdeltagelsen ikke øges ligeligt for alle uddannelsesgrupper. Herved ændres den gennemsnitlige produktivitet indenfor hver gruppe af demografiske karakteristika. ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed har beregnet korrektionsfaktorer, som viser, hvor meget produktivitet (udtrykt ved en persons bruttoløn inklusiv pension) ændres som følge af ændringer i gruppens gennemsnitlige uddannelsesniveau. Disse korrektionsfaktorer anvendes til at korrigere den gennemsnitlige produktivitet.

Ændringer i den gennemsnitlige produktivitet indenfor en gruppe er generelt meget små. Som følge heraf har korrektionen af produktivitet kun meget lille betydning for analysens samlede resultat.

5. Samfundsøkonomiske effekter af øget erhvervsdeltagelse

I det følgende gennemgås effekterne af Eksperiment 1, 2 og 3 med hovedvægt på Eksperiment 1. Eksperiment 2 og 3 er grundlæggende blot "mindre versioner" af eksperiment 1, idet der for Eksperiment 3 yderligere er tale om, at den tidsmæssige effekt på arbejdsstyrken er anderledes end for Eksperiment 1 og 2, idet andelen indvandrere og efterkommere er voksende over tid. Ses imidlertid bort fra størrelsen samt den tidsmæssige placering af effekten på arbejdsstyrken, kan resultaterne imidlertid forstås alene ud fra effekten på arbejdsstyrken, og derfor fokuseres i det følgende på resultaterne i Eksperiment 1, mens konsekvenserne i Eksperiment 2 og 3 kun vil blive rapporteret og ikke gennemgået i detaljer.

Figur 5.1. Priseffekter.

Kilde: Egne beregninger på den makroøkonomiske model DREAM.

I Eksperiment 1 sker der som nævnt en flytning af personer til arbejdsstyrken. Dette resulterer i en stigning i arbejdsudbuddet, der i ligevægt fører til et fald i lønniveauet som illustreret i Figur 5.1a (med Eksperiment 2 og 3 vist i Figur 5.1b og Figur 5.1c). Det skal bemærkes, at enhederne på den lodrette akse ikke er de samme i de tre figurer). Resultatet er et fald i virksomhedernes omkostninger, der giver sig udslag i lavere priser. Imidlertid er faldet i lønningerne større end

prisfaldet, og derfor sker der et fald i virksomhedernes produktreal-løn, som også set i Figur 5.1a.⁶ En lavere produktreal-løn forårsager, at virksomhederne efterspørger mere arbejdskraft, og den kombinerede effekt af et øget arbejdsudbud og en øget efterspørgsel efter arbejdskraft er en ny ligevægt på arbejdsmarkedet, hvor beskæftigelsen er øget ved en lavere (produktreal-) løn. Faldet i lønniveauet giver som nævnt også et fald i færdigvarepriserne, og den kombinerede effekt er et fald i reallønnen for lønmodtagerne. I eksperiment 1 er effekterne på løn, produktreal-løn og realløn svagt voksende i fremskrivningen, hvilket blot afspejler udviklingen i arbejdsstyrken, mens der i Eksperiment 2 og 3 også blot er tale om afspejlinger af arbejdsstyrken, der imidlertid varierer mere over tid i fremskrivningen.

Tabel 5.1 viser for Eksperiment 1 øverst effekterne på de enkelte komponenter i forsyningsbalancen, dels i løbende priser (markeret med *†*) og dels en opsplnitning af denne effekt i en realeffekt og en priseffekt.⁷

Tabel 5.1. Makroøkonomiske variable i Eksperiment 1 i forhold til DREAMs grundforløb.

	2018 <i>†</i>	2025	2030	2040	2050
		Procentvis ændring			
BNP	1940,2	2,1	2,0	2,0	2,2
- Realeffekt		5,4	5,5	5,7	5,9
- Preiseffekt		-3,1	-3,4	-3,5	-3,6
Privatforbrug	918,0	-1,2	-1,3	-1,1	-1,0
- Realeffekt		0,6	0,8	1,0	1,1
- Preiseffekt		-1,8	-2,0	-2,1	-2,1
Offentligt forbrug	483,1	-1,7	-1,8	-1,9	-1,9
- Realeffekt		1,5	1,5	1,4	1,5
- Preiseffekt		-3,1	-3,2	-3,2	-3,3
Eksport	826,2	8,8	9,7	10,2	10,4
- Realeffekt		11,1	12,3	12,9	13,1
- Preiseffekt		-2,1	-2,3	-2,4	-2,5
Import	718,0	3,7	3,6	3,6	3,8
- Realeffekt		3,7	3,6	3,6	3,8
- Preiseffekt		0,0	0,0	0,0	0,0
Private investeringer	364,7	6,0	3,9	3,9	4,3
- Realeffekt		8,3	6,3	6,4	6,8
- Preiseffekt		-2,1	-2,3	-2,4	-2,4
Offentlige investeringer	66,2	-1,9	-2,0	-1,9	-1,8
- Realeffekt		0,1	0,2	0,4	0,5
- Preiseffekt		-2,0	-2,2	-2,3	-2,3
		Absolut ændring i 1.000 personer			
Beskæftigelse	2.756	251	254	262	283
- Privat sektor	1.937	208	211	217	234
- Offentlig sektor	818	43	43	45	49
		Ændring i procent-point			
Arbejdsløshed	3,0	0,00	0,01	0,01	0,01

† Niveau i grundforløbet.

Kilde: Egne beregninger på den makroøkonomiske model DREAM.

⁶ Figur 5.1a og 5.1b viser produktreal-lønnen i den private sektor.

⁷ De procentvise ændringer i real- og i priseffekt summer approksimativt til den samlede effekt.

Det samlede arbejdsudbud, og dermed beskæftigelsen er steget, mens lønninger og priser er faldet, og dermed ses som ventet positive realeffekter samt negative priseffekter, mens værdierne i løbende priser er positive for visse komponenter og negative for andre, afhængig af de relative størrelser af real- og priseffekter.

Det ses, at stigningen i BNP (i løbende priser såvel som realt) især forårsages af en stigning i eksporten, der skyldes, at de faldende indenlandske priser øger efterspørgslen fra udlandet, og af højere investeringer, der afspejler, at (specielt de private) virksomheder som følge af den øgede beskæftigelse ønsker også at øge anvendelsen af kapital i produktionen.

Privatforbruget stiger realt (men falder i løbende priser) væsentligt mindre end BN, hvilket skyldes, at de personer, der overgår til beskæftigelse i et vist omfang tages fra gruppen af indkomstoverførselsmodtagere, og dermed er den indkomstfremgangen for disse personer mindre en "den rene effekt" af at komme i beskæftigelse, og derudover sker der som nævnt et fald i reallønnen, der også rammer de personer, der forvejen var i beskæftigelse.

Importen stiger grundet den højere efterspørgsel fra husholdninger og virksomheder, idet dog denne effekt dæmpes af lavere indenlandske priser, der isoleret set indebærer substitution væk fra import. Der er ingen priseffekter i importen, da de udenlandske priser er eksogene i DREAM.

Det offentlige forbrug består af kollektivt offentligt forbrug (med omkring 40 pct.) og individuelt offentligt forbrug (de resterende 60 pct.) I DREAMs fremskrivning følger det kollektive forbrug BNP, og det stiger derfor i Eksperiment 1 i forhold til grundforløbet, mens det individuelle offentlige forbrug antages at følge det demografiske træk, der ikke ændres i scenariet. Det er dels forklaringen på, at det reale offentlige forbrug stiger mindre end realt BNP generelt, og at realeffekten er mindre end priseffekten, da både kollektivt og individuelt offentligt forbrug bliver billigere, når lønningerne falder.

Den begrænsede stigning i det reale offentlige forbrug, set i forhold til de øvrige efterspørgselskomponenter, er også forklaringen på, at stigningen i den samlede beskæftigelse for størstedelens vedkommende finder sted i den private sektor, som det ses i den nedre del af Tabel 5.1. Endelig viser Tabel 5.1 nederst, at arbejdsløsheden er praktisk talt upåvirket, svarende til at både antallet af beskæftigede og antallet af arbejdsløse ændres proportionalt med arbejdsstyrken.

Tabel 5.2 og Tabel 5.3 viser de tilsvarende effekter i Eksperiment 2 og 3.

Tabel 5.2. Makroøkonomiske variable i Eksperiment 2 i forhold til DREAMs grundforløb.

	2018 †	2025	2030	2040	2050
		Procentvis ændring			
BNP	1940,2	1,1	1,0	1,1	1,1
- Realeffekt		2,4	2,5	2,7	2,8
- Preiseffekt		-1,3	-1,5	-1,6	-1,7
Privatforbrug	918,0	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
- Realeffekt		0,6	0,7	0,7	0,8
- Preiseffekt		-0,7	-0,9	-1,0	-1,0
Offentligt forbrug	483,1	-0,7	-0,8	-0,9	-0,9
- Realeffekt		0,7	0,7	0,7	0,7
- Preiseffekt		-1,4	-1,4	-1,5	-1,6
Eksport	826,2	3,6	4,2	4,6	4,8
- Realeffekt		4,6	5,3	5,9	6,0
- Preiseffekt		-0,9	-1,0	-1,1	-1,2
Import	718,0	1,7	1,7	1,8	1,9
- Realeffekt		1,7	1,7	1,8	1,9
- Preiseffekt		0,0	0,0	0,0	0,0
Private investeringer	364,7	2,9	2,0	2,1	2,1
- Realeffekt		3,8	3,1	3,2	3,3
- Preiseffekt		-0,9	-1,0	-1,1	-1,1
Offentlige investeringer	66,2	-0,8	-0,8	-0,8	-0,7
- Realeffekt		0,1	0,2	0,3	0,4
- Preiseffekt		-0,9	-1,0	-1,1	-1,1
		Absolut ændring i 1.000 personer			
Beskæftigelse	2.756	78	82	90	96
- Privat sektor	1.937	68	72	79	84
- Offentlig sektor	818	10	10	11	12
		Ændring i procent-point			
Arbejdsløshed	3,0	0,02	0,03	0,03	0,04

† Niveau i grundforløbet.

Kilde: Egne beregninger på den makroøkonomiske model DREAM.

Tabel 5.3. Makroøkonomiske variable i Eksperiment 3 i forhold til DREAMs grundforløb.

	2018 †	2025	2030	2040	2050
		Procentvis ændring			
BNP	1940,2	0,6	0,7	0,8	0,8
- Realeffekt		1,4	1,7	2,0	2,2
- Preiseffekt		-0,8	-1,0	-1,2	-1,3
Privatforbrug	918,0	-0,1	-0,2	-0,2	-0,3
- Realeffekt		0,3	0,4	0,5	0,5
- Preiseffekt		-0,4	-0,5	-0,7	-0,8
Offentligt forbrug	483,1	-0,4	-0,5	-0,6	-0,7
- Realeffekt		0,4	0,5	0,5	0,6
- Preiseffekt		-0,8	-1,0	-1,1	-1,2
Eksport	826,2	2,2	2,7	3,3	3,7
- Realeffekt		2,7	3,4	4,2	4,7
- Preiseffekt		-0,6	-0,7	-0,8	-0,9
Import	718,0	1,1	1,2	1,3	1,4
- Realeffekt		1,1	1,2	1,3	1,4
- Preiseffekt		0,0	0,0	0,0	0,0
Private investeringer	364,7	1,8	1,5	1,6	1,7
- Realeffekt		2,4	2,2	2,4	2,7
- Preiseffekt		-0,6	-0,7	-0,8	-0,9
Offentlige investeringer	66,2	-0,4	-0,3	-0,3	-0,3
- Realeffekt		0,2	0,3	0,5	0,5
- Preiseffekt		-0,5	-0,6	-0,8	-0,9
		Absolut ændring i 1.000 personer			
Beskæftigelse	2.756	60	68	80	91
- Privat sektor	1.937	50	57	67	77
- Offentlig sektor	818	10	11	13	14
		Ændring i procent-point			
Arbejdsløshed	3,0	0,06	0,07	0,08	0,08

† Niveau i grundforløbet.

Kilde: Egne beregninger på den makroøkonomiske model DREAM.

Tabel 5.4 viser effekterne på de vigtigste komponenter på det offentlige budget i Eksperiment 1. Overordnet set stiger det primære budgetoverskud i fremskrivningen, hvilket dækker over et fald i både indtægter og i udgifter, men hvor udgifterne falder mest.

Faldet i indtægterne dækker især over et fald i de direkte skatter, der er forårsaget af, at reallønnen for de beskæftigede falder, og at de personer, der tilflyder arbejdsstyrken overgår (delvist) fra at modtage overførselsindkomst. Også de indirekte skatter samt øvrige indtægter falder, hvilket skyldes det lavere prisniveau.

Faldet i udgifterne er dels drevet af lavere udgifter til individuelt offentligt forbrug som følge af fald i udgifterne til (real-) løn og dels af et fald i indkomstoverførslerne. Sidstnævnte skyldes selvsagt lavere udgifter til overførselsindkomster, når et øget antal personer overgår til arbejdsstyrken og beskæftigelse, men også at satserne for indkomstoverførsler (delvist) følger faldet i lønningerne pga. satsreguleringen.

Tabel 5.5 og Tabel 5.6 viser tilsvarende effekterne på det offentlige budget i Eksperiment 2 og 3.

Tabel 5.4. Offentlige finanser, pct. af BNP, ændring i Eksperiment 1 ift. grundforløb.

	2018 †	2030	2040	2050	
Budgetoverskud	0,02	2,52	2,96	4,15	5,46
Primært budgetoverskud	0,15	2,06	2,01	2,10	2,17
Indtægter	50,03	-0,85	-0,85	-0,82	-0,80
Direkte skatter	29,03	-0,58	-0,53	-0,49	-0,48
Indirekte skatter	16,23	-0,15	-0,19	-0,19	-0,19
Andre indtægter	4,76	-0,13	-0,13	-0,13	-0,13
Udgifter	49,88	-2,91	-2,86	-2,92	-2,97
Kollektivt forbrug	7,09	0,00	0,00	0,00	0,00
Individuelt forbrug	17,81	-0,92	-0,93	-1,00	-1,04
Indkomstoverførsler	16,30	-1,89	-1,82	-1,81	-1,82
Øvrige udgifter	8,69	-0,11	-0,11	-0,11	-0,10
Nettorenteudgifter	0,12	-0,46	-0,95	-2,05	-3,29

† Niveau i pct. af BNP i grundforløbet.

Kilde: Egne beregninger på den makroøkonomiske model DREAM.

Tabel 5.5. Offentlige finanser, pct. af BNP, ændring i Eksperiment 2 ift. grundforløb.

	2018 †	2025	2030	2040	2050
Budgetoverskud	0,02	1,12	1,34	1,93	2,52
Primært budgetoverskud	0,15	0,91	0,91	0,99	1,01
Indtægter	50,03	-0,38	-0,40	-0,42	-0,42
Direkte skatter	29,03	-0,28	-0,28	-0,29	-0,29
Indirekte skatter	16,23	-0,04	-0,06	-0,07	-0,07
Andre indtægter	4,76	-0,06	-0,06	-0,06	-0,06
Udgifter	49,88	-1,29	-1,32	-1,41	-1,43
Kollektivt forbrug	7,09	0,00	0,00	0,00	0,00
Individuelt forbrug	17,81	-0,43	-0,45	-0,50	-0,52
Indkomstoverførsler	16,30	-0,82	-0,82	-0,86	-0,86
Øvrige udgifter	8,69	-0,05	-0,05	-0,05	-0,05
Nettorenteudgifter	0,12	-0,21	-0,43	-0,93	-1,51

† Niveau i pct. af BNP i grundforløbet.

Kilde: Egne beregninger på den makroøkonomiske model DREAM.

Tabel 5.6. Offentlige finanser, pct. af BNP, ændring i Eksperiment 3 ift. grundforløb.

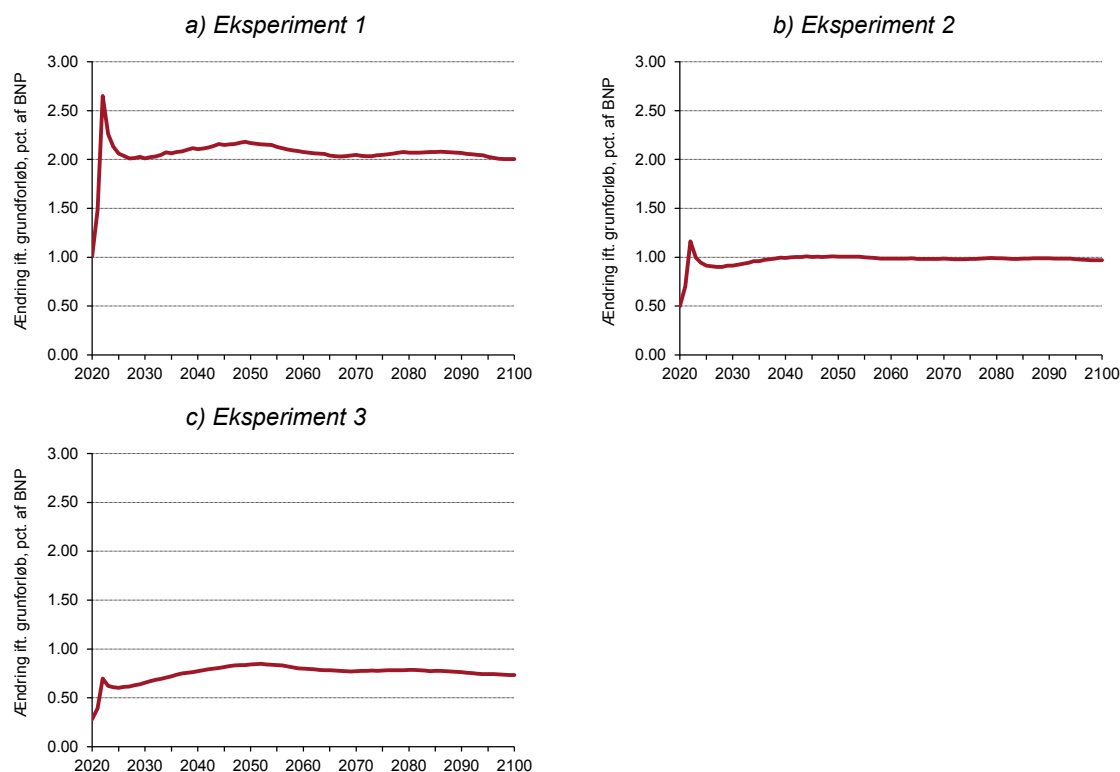
	2018 †	2025	2030	2040	2050
Budgetoverskud	0,02	0,73	0,93	1,42	1,94
Primært budgetoverskud	0,15	0,60	0,66	0,77	0,84
Indtægter	50,03	-0,26	-0,30	-0,34	-0,37
Direkte skatter	29,03	-0,19	-0,21	-0,24	-0,26
Indirekte skatter	16,23	-0,03	-0,04	-0,06	-0,06
Andre indtægter	4,76	-0,04	-0,04	-0,05	-0,05
Udgifter	49,88	-0,86	-0,95	-1,12	-1,21
Kollektivt forbrug	7,09	0,00	0,00	0,00	0,00
Individuelt forbrug	17,81	-0,26	-0,30	-0,37	-0,41
Indkomstoverførsler	16,30	-0,57	-0,62	-0,72	-0,78
Øvrige udgifter	8,69	-0,03	-0,03	-0,03	-0,03
Nettorenteudgifter	0,12	-0,12	0,28	-0,65	-1,10

† Niveau i pct. af BNP i grundforløbet.

Kilde: Egne beregninger på den makroøkonomiske model DREAM.

Figur 5.2a-c viser ændringen i den primære saldo i pct. af BNP i fremskrivningen til og med år 2100 for Eksperiment 1-3. Som tidligere nævnt svarer den viste udvikling til, at den finanspolitiske holdbarhedsindikator forbedres med 1,9 procent af BNP i Eksperiment 1, med 1,0 procent af BNP i Eksperiment 2 og med 0,7 procent af BNP i Eksperiment 3.

Figur 5.2. Offentlig primær saldo.

Kilde: Egne beregninger på den makroøkonomiske model DREAM.